

HAZAI KÖNYVTÁRAINK RENDEZÉSÉRŐL.

Barna Ferdinándtól.

Bármily kitűnő könyvek összege, mindaddig, míg kellőleg rendezve nincs, könyvtárnak még nem nevezhető; könyvtárnak csak akkor lesz nevezhető, ha a bennök letéve lévő szellemi kincs rendezés által hozzáférhetővé, hasznavehetővé van téve, ha abban minden egyes könyv pár percz alatt kivehető, s haszonra fordítható. Egy rendezetlen könyvtárban sem a kivánt, talán hosszú időn át kutatott könyvet könnyű szerrel föllelni, sem a biztosan tudottnak fennmaradását ellenőrizni nem lehet.

E czél, a könyvtár rendezése lebegett szeme előtt egyik fájdalom ma már nem élő jelesürknek, a korán elhunyt Hegedüs Cándid Lajos miniszteri tanácsosnak, midőn a Magyar Nemzeti Múzeumban, főleg az ő erélyes közreműködésével nem kis akadályok leküzdése után a reformok megkezdettek, s legelőször is a Magy. Nemz. Múzeumi Széchényi országos könyvtárban úgy szólván szemeláltára s közvetlen befolyásával végrehajtottak.

E rendezésnek, melynek vezetése osztályrészeül e sorok írójának jutott, befejezéséül lehet tekinteni a mult évben megtartott s méltó elismerésben részesült könyvkiállítást, melyre a megtörtént múzeumi könyvtár rendezése nélkül gondolni sem lehetett volna. E mozzanatot a hazai tudományosság terén méltán tekintetjük nevezetes és messzekiható vívmánynak.

Másik nevezetes mozzanatnak tarthatjuk a könyvkiállítást megelőző azon tényt, hogy a múzeumi könyvtárrendezés bevégezete után a könyvtárrendezés ügye nálunk hazaszerte szerencsés lökést kapott, melynek szerencsés következéséül lehet

tekinteni azon tényt, hogy nevezeteseb vidéki könyvtáraink őrei, szakítván a nálunk a hazai tudományosság terén e század elején beállott s nemcsak a forradalomig, hanem egész az arra bekövetkezett siralmas emlékü korszak végeig tartott általános pangás folytán mintegy megcsontosodott schlendriánnal, azt félretették, s a korral haladni s lépést tartani igyekezték a gondviselősökre bizott könyvkészletet rendezni óhajták, a cél foganatosítása végett a múzeumi könyvtár rendezési tervet kikérték, s a rendezést e szerint hajtották végre.

A nemzeti múzeumi könyvtárra nézve rendezési normatívumul a müncheni királyi udvari könyvtár rendezési terve van elfogadva; a melynek elvei szerint végrehajtott M. Nemz. Múzeumi könyvtárrendezést a »Magyar Könyvszeme« 1876-iki folyamában terjedelmesen ismerttettem, mire nézve azokat, a kik e rendezéssel bővebben megakarnak ismerkedni, e közlemény tartalmára utasítom, most pedig közlöm itt azon hazai könyvtárakat, melyek a rendezés alapjául e rendezési tervet fogadták el, u. m.:

1. A budapesti nemzeti cassinói könyvtár, melynek újból rendezésével e sorok írója bizaték még. E sorok írója tekintve azon körülményt, hogy e könyvtárnak néhai őre a boldog emlékezetű s kitünő tudományu Pákh Albert még életében egy igen czélszerű s nagyon könnyen kezelhető, mert az összes tudományosságot fölkaroló lajstromozási tervet — mint látszik — maga létesített, ezt továbbra is megtartotta, az egész könyvkészlet e szerint osztályoztatott, de a felállításra nézve a Magyar Nemzeti Múzeumban elfogadva lévő müncheni rendezési terv elvei követettek.

Nem felesleges itt megemlítettem, hogy a mult században még a legtöbb könyvtár az úgynevezett helyhez kötött rendszer szerint volt fölállítva; ez abban állott, hogy a könyvek az állványok vagy szekrények szerint jelöltettek, s e szerint kapták a könyvek a signaturajokat a szerint, a mint szekrényben és polczon voltak elhelyezve; magán kisebb könyvtárakban ez nem is oly rossz, de nagyobb könyvtárakban egészen czélszerűtlen, s ma már ezen úgynevezett Festnagelungs-Systemről a tudós világ nem titkolt gúny és kicsinyléssel szokott szólni.

2. Az országközi könyvtár, hol Bassó Ármin volt múzeumi

könyvtári díjnak vette át a könyvtár vezetését, s a múzeumi rendezési tervet fogadta el.

3. A váci püspöki könyvtár, mely szinte e tervezetet kölcsönözte volt ki.

4. A kalocsai érseki könyvtár, mely hosszabb időre kérte volt el rendezési tervünket.

5. A budapesti ref. Collegium könyvtára, mely szintén ezt vette mintául.

6. A debreczeni reform. főiskola könyvtára, melynek őre Géresi Kálmán, szinte e szerint rendezi a gondviselésére bizott könyvtárt.

7. Bekérték a Pannonhalmi apátsági könyvtár számára is, elfogadták-e nem tudjuk.

8. A győri püspöki könyvtár.

9. A fumei gymnasium.

10. Legújabbán a losonczyi reáliskola kérte el a rendezési tervet.

11. A budapesti szerviták kolostora könyvtára.

Az örvendetes mozgalom tehát e téren is megindult, s ezt már jelezhetjük, de mindez csak csekély részét képezi azon hazai könyvtáraknak, melyek megannyi bizonyítékát képezik annak, hogy a komolyabb szellemi élvezetek után, csak még a mult században is nagyobb volt a vágy, sem mint a közelmultban, talán még napjainkban is.

A kolostorok könyvtárai még, ha nem gyarapodtak is, de legalább meg vannak illetlenül, de már a sok viszontagságon átment középnemesség magán könyvtárai csaknem kivétel nélkül pusztulásnak indulnak, s legnagyobb részök ma már meg sem menthető. Mentsük meg tehát azt, a mi még megmenthető, ez főleg s legelső sorban a rendezés által eszközölhető.

A kikben tehát nem hiányzik a kedv és jóakarát egy ily hazafias cselekedet végrehajtására, azoknak kedvéért hadd álljon itt néhány gyakorlati tanács:

Kisebb könyvtárak számára nem czélszerű a sok szakosztály, itt 10, 12, legfőlebb 20 szak untig elegendő, a hol mindig tekintettel kell lenni azon tudományágakra, a melyek a könyvtárban leginkább vannak képviselve, s a szerint kell megállapítani a szakok számát, különben megtörténhetnék, hogy fölös

számu szakok elfogadása mellett, némely szakra fölös számú, másokra alig egy-két mű jutna, a mit külön szak gyanánt fönn-tartani valóban nem volna sem czélszerű, sem kívánatos.

Meglévén állapítva a szakok száma, minden szak külön signaturát kap, mely lehet vagy egyszerűen római számokkal, vagy a tudomány első szótagával jelölve.

Legczélszerűbb a rendezést azzal kezdeni, hogy a rendezés vezetője a könyvtár valamennyi könyvgyedén végig menve, minden könyvgyedet külön osztályoz, s a szakosztályok jegyét (signaturáját) egy szalagka papírra följegyezve, a könyvbe beleteszi, s így végig menve az egészen az egy szakba tartozókat együvé rakja, s ábéczé rendben fölállítja, most aztán a fölvételhez lát, külön címlapot adván minden könyvgyednek (egész műnek) egyet avagy többet a szükség kívánalma szerint, a mint t. i. a könyvtár egy avagy több rendszó alatt is lehet keresni. A hol több címlapot kell fölvenni, ezek közül egyik mindig föllap, a többi melléklapok, különbségeik a fentebb idéztem dolgozatban bővebben le vannak írva.

Csak még egyre akarok e helyütt figyelmeztetni. Névtelen könyvek (szerző neve nélküli) fölvételénél igen gyakori azon eset, hogy a mű több nyelven s közöttök magyarul is megjelent, az ily műveknél a leggyakoribb eset az, hogy a könyv czíme birtokoset (genitivus) képez; az európai nyelvekben mindig a birt dolog az első szó, a birtokos pedig a második, a magyarban pedig épen ellenkezőleg az első szó a birtokos, a birt dolog pedig a második szó, hogy tehát elkerülhető legyen, hogy ugyanegy más rendszót kapjon magyarul, más németül vagy francziául, legczélszerűbb minden ily eset előfordultakor a birt dolgot (alany esetét nominativus) választani rendszónak. Nem felesleges továbbá még azon figyelmeztetés is, hogy melléknévi és főnévi viszonyban a jelző némelykor annyira túlterhelt, hogy három főnév is fordul elő benne, ilyenkor mindig az utolsó dönt, s ez lesz a rendszó, melyet a könyvgyed avagy füzet kapni fog, s ez jön a címlapra.

A hol sok 1, 2, 3, 4 lapból álló apró nyomtatványok talál-tatnak, ezekből gyűjtemények (collectio) képezendők, ha számok nem szerfelett nagy, elég őket vagy ábécze vagy időrendben sorakoztatni s egy vagy több tokba elhelyezni, s a fölvételt a

szerint tenni meg. Nagyobb könyvtárakban azonban az egynemű apróbb nyomtatványokat, füzeteket is czélszerű illetéenképen kezelni s a gyűjteményeket a szakok végén állítani föl.

A megtörtént czímlapozás után a czímlapok minden szakban külön összesíttetnek s egy leltárba (repertorium) ábéczé szerint beiratnak, s minden könyvgyed megkapja a maga számát, mely a könyv táblája belső oldalára a signaturájával együtt feliratik. Itt arra kell vigyázni, hogy a könyvnek adandó szám kiosztásánál gazdálkodni nem kell, hanem egyik könyvtől az utánna következőig üresen kell hagyni annyi számot, hogy bizonyos számú évenkénti gyarapodást fölvéve 100 éven át a további gyarapodásbeli könyveknek bőven maradjon hely a beékelésre.

Az egyes szakrepertoriumokban czélszerű a folyó számot minden ivrétnél újra kezdeni.

Még csak azt jegyzem meg, hogy minden könyvtárrendezés koronáját az általános revisio képezi, mely a rendezés befejeztével mindenhol végrehajtandó, s a rendezésbe becsúszott tévedések ezen az úton kiigazítandók.

Igy lesz a rendezés egyöntetű, következetes s rendszeres volta által ki fogja elégíteni a szigorúbb tudományos igényeket is.